

DİYANET DERGİSİ

(DİNİ, İLMİ, AHLÂKİ, EDEBİ, MESLEKİ AYLIK DERGİ)

CİLT: 10 — SAYI: 114-115

KASIM - ARALIK 1971

TEVEKKÜL VE RIZK

Yakup ÜSTÜN
Diyanet İşleri Başkanlığı Baş Müfettişi

Tevekkül ve rızık, insanın hayâtiyyetini devam ettirebilmesi için, gerekli şartlara riayet edip etmemesi yönünden birbirleriyle yakinen ilgili iki mefhumdur.

Bu mevzu, İslâm'da münakaşalı ve mühim bir mes'ele olan "KAZÂ ve KADER"le ilgilidir. Kazâ ve kader, üzerinde çok çetin münakaşalar cereyan etmiş, birtakım i'tikâdî mezheplerin doğmasına sebep olmuş, mühim bir konudur.

TEVEKKÜL kelimesi, "VEKELE" kökünden türemiş tefe'ul bâbından mastardır. Terketmek, bırakmak, Allâh'a teslim olmak, kendini O'na havale etmek mânâsına gelmekte, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden biri olarak beyan buyurulan "el-Vekilü" ise, kulların rızıklarını üzerine alan, koruyucu, kefil karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Vekele, tefe'ul bâbından "Alâ" harf-i cerri ile kullanıldığı zaman, Allâh'a teslim olmak, tevekkül etmek mânâsına gelmekte, Kur'ân-ı Kerim'de bu şekilde vârit olmuş bulunmaktadır.

Bu kelime Kur'ân-ı Kerim'de —"vekele" kökünden— takriben 80 yerde, tefe'ul bâbının muhtelif sığalarından 56 yerde, "el-Vekil" şeklinde sıfat olarak takriben 24 yerde geçmekte ve diğerleri de çeşitli bablardan kullanılmış bulunmaktadır.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de, bu kelime kullanılmamakla beraber, Allâh'a güvenme, inanma ve tavsiye ve teşvik edilmekte, bu hususta kıssalar anlatılmakta ve misâller verilmektedir.

İslâm'daki tevekkül anlayışı, insan olmanın ve BİR ALLÂH'a inancın tabii neticesidir. Çünkü ferdin, kendi dışında, kudreti her şeyi ihâta eden bir varlığa inanması, O'na tamamen teslimiyyetini icâbettirmektedir. Mevcut olan her şeyi, bir "KÜN" emriyle yoktan var eden O'dur. Varlıklar hususunda son söz O'na âittir. Dönüş O'nadır, her şey O'na muhtaçtır. O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Bir mü'minin inancı bu olunca, Allâh'a güvenmesi, işinin sonucunu O'na terketmesi, tabii bir neticedir.

"Mü'minler ancak onlardır ki, Allah anıldığı zaman yürekleri titrer, karşılarında âyetleri okununca (bu) imanlarını artırır. Onlar ancak Rab'lerine güvenip dayananlardır."¹

Diğer taraftan akla durgunluk veren harikalığına rağmen, insanoğlu da Allah ve kâinat karşısında âciz bir varlıktır. İnsanın harikalığı, fizikî kuvvetinde değil, düşüncesinde ve tedbirli davranışındadır. Ne kadar mütefekkir ve ne kadar müdebbir olursa olsun, insanoğlu her an ölümle karşı karşıyadır. Ve her insan mutlaka ölmektedir. İnsanın bizzat kendisi ile ilgili birçok hâdisede kendisinin bir te'siri olmamıştır. Kendisini alâkadar eden birçok hâdiseye irâdesinin, hattâ arzusunun dışında olmuştur ve olmaktadır. Soğuk gibi, sıcak gibi

(1) Enfal — 2.

olağan tehlikelere göğüs germesi başlı başına bir mes'ele iken, bir de fırtına, sel, yangın ve zelzele gibi olağanüstü âfetler karşısında aldığı bütün tedbirlerin boşa gittiğine çok zaman şahit olmaktadır. İnsanın gücü, kuvveti hudutludur. Buna mukabil hayatına kastedebilecek etkenler sayılamayacak kadar çoktur; ne zaman, nereden, nasıl geleceği belli olmaz. Meselâ günümüzde trafik kazaları gibi... Çeşitli ihtimaller gözönünde tutularak alınan tedbirler tesirsiz kalmakta, fertlerin gelen felâketler karşısında eli kolu bağlı, seyirci durumuna düştüğü anlar olmaktadır. Bir arkadaşımız son Gediz felâketinde yüzlerce insan, gözlerinin önünde yandığı halde, seyirci olmaktan başka bir şey yapamadıklarını gözyaşlarıyla nakletmişti.

Böylece, kendi aczine ve şahsı ile ilgili hususlarda, kendi dışında "Üstün bir kuvvet" in söz sahibi olduğuna inanan bir insan için, tevekkül bir ışıık ve bir ümit kaynağıdır. Bu mânâda tevekkül Allâh'a itimat ve teslimiyettir. Böyle bir dayanaktan yoksun olan insanın, gücünün ve takatının dışında kalan hususlarda şüphe, tereddüt ve korku ile başbaşa kalarak hayat için gerekli olan gücünü ve kuvvetini yitireceği âşikârdır.

Acıkan yiyecek, susayan su, üşüyen giyecek, bâliğ olan eş arayacak. Böylelikle hayâtın devamı mümkün olacaktır. **Tabiatın işleyişi budur.** İslâm insandan tabiatının, tâkatının üstünde bir şey istememiştir. Yemek, içmek canlının hayat şartı olduğuna göre, bunları temin etmek için esbaba tevessül etmesi de vazifesidir.

Sebeplere yapışıp, üzerine düşeni yaptıktan sonra, ümitle bekleyen insan, ümitsiz insandan elbette daha güçlüdür. Gücünün yetmediği hususlarda, sabır ve tevekkül etmeyip de kâinata kafa tutmak, kime ne kazandırmış ve kâinatın hangi kanununu değiştirmiştir? Kâinatın bazı kanunlarına hükmetmek, yine kâinatın kanunlarına yâni "Sünnet-i İlâhiyeye" uymak suretiyle mümkün olabilir. Bu kanunların dışına çıkan kimse helâkini çabuklaştırmaktan başka bir şey yapmış olmaz.

Bu mânâda tevekkül, imânın miyârı, müslümanın şîârıdır. Yukarıda izah edildiği şekilde akfî ve mantıkidir. İslâm, ölçü, akıl ve mantık dînidir. İslâm, akıl ve mantık dînidir derken, menşei akıl ve mantıktır şeklinde anlaşılmalıdır. Bundan maksat, İslâm'ın her hükmünün ve izâhının salim akla uygunluğunu ifadedir.

Bilindiği gibi İslâm'daki Kazâ - Kader, tevekkül ve rızık mes'eleleri çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Birçok kimse bu mevzuları fitratına, temayülüne, akıl, fikir ve bilgi seviyesine göre açıklamıştır. Fertler çoğu zaman anlayabildikleri ve kendilerine uygun düşen izah tarzlarını benimserler. Bu mevzuda böyle olmuş, çeşitli izah tarzları, cemiyette kabûl görmüş ve taraftar bulmuştur. Başlangıçtan beri İslâm topluluklarında, zaman zaman bu ve bunun gibi konularda —bilhassa dış tesirlerle— zararlı ve yanlış izah tarzlarının yapıldığı ve bunların belli çevrelerde muayyen sürelerde yayıldığı ve revaç bulduğu bir gerçektir. Bu kabil yanlış izah tarzlarının İslâm toplulukları arasında yayılması, ciddiden zararlı olmuş, hattâ bu yüzden İslâm'a bile hücum edilmiştir. Halbuki İkbâl'in dediği gibi:

İslâm bezatı hud için aybî ne dâret
Her aybî ki hest der müsülmanî mast.

"Müslümanlığın haddizatında hiçbir aybî ve kusuru yoktur. Mevcut olan her ayıp ve kusur bizim (kendimizde), müslümanlığı anlayışımızdadır."

Tevekkül'den neyin kastedildiğini en güzel beyan eden şüphesiz Allah (C.C.) ın kelâmı ve Rasûlullah (S.A.S.) in hadisleridir. Bu hususa geçmeden tevekkül hakkında birbirine zat iki görüşü zikretmek yerinde olur.

Tevekkül; ferdin arzu ettiği bir şeyin meydana gelmesi için, üzerine düşeni, elinden geleni yapmasından, gereken şartları hazırlamasından sonra, neticeyi Allah (C.C.) a havale etmesidir. Mehmet Âkif merhumun dilinde bu anlayış;

“Allâh'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol,
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.”

şeklinde ifadesini bulmuştur ki, İslâm'da tevekkül anlayışı da budur. Kur'ân-ı Kerim'de de bu tarzda ifade edilmiştir.

İkinci görüşte ise tevekkül, bir işin olması için hiçbir cehd-ü gayret sarfetmeden ve bir teşebbüste bulunmadan, “Kısmetim ayağıma gelir” diyerek neticeyi Allâh'a havale etmektir ki, bunu doğrulayacak, çalışmayı, mücâdeleyi, esbaba tevessülü men'eden tek bir âyet-i kerime mevcut değildir. Bilâkis Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de;

“Hakikaten insan için kendi çalıştığından başka (bir şey) yoktur.”² buyurmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'de “vekele” kökünden ve muhtelif bablardan birçok yerde geçen bu kelimeden kastedilen mânâları aşağıdaki şekilde gruplandırmak mümkündür:

1 — Allâh'a inanmayı ve O'na güvenmeyi teşvik eden, Allâh'ın kullarına kefil ve vekil olduğunu ifade eden âyet-i kerimeler.

2 — Hz. Muhammed Mustafa (S.A.S.) ve bütün Peygamberlerin kendilerine verilen tebliğ vazifesini, türlü fedakârlıklara göğüs gererek yerine getirdikten sonra, insanların ilâhî hakikatları kabûl etmemeleri, onlara hakaret etmeleri, canlarına kasdetmeğe kalkışmaları neticesinde me'yus olan Peygamberleri teselli için nâzil olan âyet-i kerimeler:

“De ki: Allah bana yeter. Güvenip dayanacaklar da ancak O'na güvenip dayanır(lar).”³

“Kim Allah'dan korkarsa (Allah) ona bir çıkış yeri ihsan eder. Onu hatır-u hayâline gelmeyecek bir cihetten rızaklandırır. Kim Allâh'a güvenip dayanırsa, O, kendisine yeter.”⁴

“Ölmek şânından olmayan, O Bakıy (Teâlâ) ya güvenip dayan. O'nu hamd ile tesbîh (ve O'nu tenzîh) et.”⁵

Cenâb-ı Hak kendi kudretinden bahsettikten ve kâinatın azametine âit deliller sıraladıktan sonra şöyle buyuruyor:

“İşte Rabbiniz olan Allah. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Her şeyi yaratan O'dur. O'na kulluk edin. O her şeyin üstünde (güvenilip) dayanılacak mutlak bir vekildir.”⁶

(2) Necm — 40.

(3) Zümer — 38.

(4) Talak — 2, 3

(5) Furkan — 58.

(6) En'âm — 2.

Diğer bir âyet-i kerîmede Allâh'ın kudret ve azametini dikkati çekerek;

"O, doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka hiçbir İlâh yok. O halde (işlerinde) güvenecek ve dayanacak ancak O'nu bil, O'nu tanı."7 buyuruyor.

Düşünmeyen, inanmayan, üstelik Rasûlü ile alay etmeye kalkanlar için şöyle hitâbediliyor:

"Gördün mü o heva (ve heves) sını ilâh edinen kimseyi? Şimdi onun üzerine (Habîbim) sen mi bir bekçi (kefil) olacaksın?"8

"Şüphesiz ki o kitâbı insanların faidesi için, hak(kın ikamesine bir sebep) olarak indirdik. Artık kim doğru yolu seçerse bu kendi lehinedir. Kim de sarparsa kendi zararına sapmış olur. Sen (Habîbim) onların üzerinde bir vekil değilsin."9

Rasûlünün tebliğ vazifesini yapmasından sonra ihanet etme niyetinde olanlar için Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

"Onun için sen onlardan yüz çevir. Onlara aldırış etme. Allâh'a güvenip dayan. Allah bir vekil (kefil) olarak yeter."10

İnsanlara Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz va'dleri varken ve onlara çok müşfik ve büyük bir Peygamber gönderdiği halde, hâlâ inanmayanlar için Rasûlünü teselli ederek şöyle buyuruyor:

"(Habîbim, sana iman etmekten) yüz çevirirlerse de ki: Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yok. Ben ancak O'na güvenip dayandım. O, büyük arşın sâhibidir."11

Yukarıda verdiğimiz misâllerden de anlaşıldığı gibi, tebliğ sırasında Peygamberlerin riayet edecekleri en önemli husus, verilen vazîfesi ifâ etmek, elinden geleni yapmak, sonra da şüphe ve tereddüde düşmeden Allâh'a güvenmektir. Ayrıca şüphe ve tereddütten uzak olarak kararlılığı ve sebatı teşvik için, sevgili Rasûlüne Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

"İş hususunda onlarla müşâvere et. Bir kere de azmettin mi, artık Allâh'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendine güvenip dayananları sever."12

Al-i İmran sûresinin 173, 174. âyetlerinin ve sebep-i nüzûlünün izâhı İslâm'ın ve onun tebliğcisi Hz. Muhammed (S.A.S.) in tevekkül anlayışını ortaya koyacak mahiyettedir:

"Onlar öyle kimselerdir ki halk kendilerine '(Düşmanlarınız olan) insanlar, size karşı büyük ordular hazırladı. O halde onlardan korkun' dedi de (bu söz) onların bilâkis imânını arttırdı. Ve 'Allah bize yeter, o ne güzel vekildir' dediler."13

"Bunun üzerine kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan Allah'dan bir nimet ve fazl (u ticaret) le geri döndüler. Böylece Allâh'ın rızasına da uymuş bulundular. Allah çok büyük bir lûtf-u inâyet sâhibidir."

(7) Müzemmil — 9

(8) Furkan — 43.

(9) Zümer — 41.

(10) Nisâ' — 81.

(11) Tevbe — 129.

(12) Al-i İmran — 159.

(13) Al-i İmran — 173, 174.

Sebeb-i nüzûlü: Mekkeli müşriklerin reisi Ebû Süfyan, Uhut muharebesinin sonunda Rasûlullah (S.A.S.) e; "Bedir muharebesinin yıldöntümünde, yine Bedir'de buluşacağız." demiş. Peygamberimiz de, "İnşaallah" buyurmuştu. O gün gelince Ebû Süfyan Mekkeli müşriklerle hazırlanarak yola çıktı. Fakat kalbine Allah bir korku düşürdüğü için, geri dönme çareleri aramağa başladı. İşte bu sırada Nafm bin Mes'ud isimli zâta rastladı, ona dedi ki: "Ben vaktiyle şöyle, şöyle demiştim. Fakat şimdi gitmekten çekiniyorum. Sana on deve vereyim. Medîne'ye git, bizim çok büyük kuvvetler hazırladığımızdan bahsederek müslümanları korkut. Onları harbe çıkmamağa teşvi ket." Nafm bu teklifi kabûl etti. Medîne'ye gelince gördü ki müslümanlar hummalı bir sefer hazırlığı içerisinde. Nafm onlardan bâzılarına; "Muharebeye mi çıkıyorsunuz? Fakat düşman size karşı büyük bir ordu hazırladı. Eğer harbe çıkarsanız vallâhi hiçbiriniz sağ kalmazsınız." dedi. Bu söz Müslümanlar arasında yayılıp, Rasûlullâh'a ulaşınca; "Benimle bir kişi dahi çıkmasa, karşlarına yalnız başıma çıkacağım." diye yemin etti. Maiyetindeki yetmiş suvari ile beraber, "Hasbünallah ve ni'mel vekil" diyerek Bedir mevkiine kadar gittiler. Orada sekiz gece sekiz gündüz düşmanı beklediler. Gelen giden olmadı. Kurulan panayırda birtakım kârîh alışverişler yaparak Medîne'ye döndüler. Bu harekâta küçük Bedir dendi. İşte Cenâb-ı Hak Rasûlünün ve mü'minlerin bu kararlılığını ve cesaretini beğendiği için bu âyet-i kerîmeleri inzâl buyurdu.

Burada dikkat edilecek husus şudur: Hz. Peygamber (S.A.S.) ve O'nun şerefli eshâbı, kendilerine yalan olarak, mübalâğalı bir tarzda bildirilen düşman karşısında her şeyi bir tarafa bırakıp Allâh'a sığınarak, "Allah ne güzel vekil" demişlerdir. Bilâkis yapılacak bir harbe, o devir için gerekli bütün esbaba tevessül ederek, hazırlıklarını yaptıktan, kılıçlarını kuşanıp atlarına atladıktan sonra hep birlikte, "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir." diyerek harb meydanına hareket etmişler, bu suretle celâdetlerini ve kahramanlıklarını isbat etmişlerdir. Rasûlullâh'ın ömrünün harb hazırlıklarıyla geçtiği ve mübârek elleriyle bizzat "hendek" kazdığı târihen sabit olmuş bir gerçektir.

Bu hususta daha sarîh bir neticeye varmak için nakledeceğimiz şu iki hadîs-i şerîf üzerinde de bir nebze duralım:

"Bir şahıs (gelerek): 'Yâ Rasûlâllah, devemi bağlayayım da mı tevekkül edeyim, yoksa salıvereyim de mi tevekkül edeyim?' dedi. Rasûlullah, '(Deveni) bağla ve (sonra) tevekkül et' buyurdu."¹⁴

"Sizler eğer Allâh'u Teâlâ'ya hakkıyla tevekkül etmiş olsanız, (açlığandan) karnı birbirine yapışık olarak yiyecek aramağa gidip (sonra) dolu dolu geri dönen kuşlar gibi rızıklandırılırsınız."¹⁵

Birinci hadîste Rasûlullah, tevekkülü; eshaba riayetsizlik, tedbirsizlik şeklinde anlamak isteyen görüşü şüpheye yer bırakmayacak şekilde nefyetmiş, böylece İslâm'ın tevekkül anlayışını tesbit etmiştir.

İkinci hadîste ise hakikî teslimiyet ve tevekkülü tavsiye ederek, yuvasında pinekleyerek yiyecek bekleyen âciz bir kuşu değil de, acıkınca sebeplere yapışarak rızık toplamaya giden ve karnını doyurarak geri dönen bir kuşu misâl vermiştir.

(14) Tirmizî.

(15) Tirmizî, Ahmed ve Hâkim.

İslâm'ı en güzel anlayan ve en mükemmel bir şekilde tatbik eden Hz. Ömer (R.A.) in, tevekkül iddia ederek namaz dışında mescitte oturan şahıslara kamçısını göstererek şu meşhur sözü söylediği rivâyet edilir: "Hiçbiriniz gökten altın gümüş yağmadığını bilip dururken, 'Allâh'ım bana rızık ver' diyerek rızık aramayı terkedip aslâ oturmasın. Zirâ Cenâb-ı Hak, 'Artık o namaz kılınca yeryüzüne dağılsın, Allâh'ın fazlından (nasip) arayın.' buyurmuştur."

"O halde onun (dünyânın) üzerinde yürüyün. Ve O'nun (Allâh'ın) rızıkından yiyin."¹⁶

Canlılar âlemi için câri olan "Âdetullah"a göre, yürümeğe gücü olan yürüyecek ve karnını doyuracak, bu cehdi göstermeyen ise aç kalmağa, hiç değilse muhtaç olmağa mahkûm olacaktır. İslâm'da ona buna yük olmak (asalaklık), bilhassa dilencilik aslâ tecviz edilmemiş, bilâkis bu gibi hareketlere tevessül edenler yerilmiş, kınanmıştır. Bu gibi hareketler mü'minin şerefini, haysiyetini rencide eder. Halbuki onun şeref ve izzeti Allâh'ın ve Rasûlü'nün izzetiyle birlikte zikredilmiştir.

"Halbuki şeref, kuvvet ve galibiyet Allâh'ındır. Peygamberinindir. Mü'minlerindir."¹⁷

Buhârî ve Müslim'de İbn-i Ömer'den nakledilen bir hadîs-i şerifte Rasûlullah (S.A.S.);

"Üstteki el alttaki elden (veren el alan elden) daha hayırlıdır." buyurmuştur.

Buhârî'de nakledilen bir hadîs-i şerifte ise şöyle buyuruluyor:

"Sizden biriniz ipini alarak dağa gidip bir arka odun getirir ve onu satarsa Allah onunla o şahsı korur (utandırmaz). Bu, istediği şey kendisine verilse de verilmese de insanlardan dilenmesinden daha hayırlıdır."¹⁸

Enes İbn-i Mâlik Hazretleri tarafından bu hususta nakledilen bir hadîs-i şerif çok dikkat çekici, o nisbette de yol göstericidir. Buyuruluyor ki:

"Kendisine (bir şey istemek üzere) gelen ensardan bir şahsa, Rasûlullah; 'Evinde hiçbir şey yok mu?' dedi. O da; 'Bir kısmını üzerimize örttüğümüz, bir kısmını da yere serdiğimiz bir örtü ile su içtiğimiz bir kap var' dedi. Rasûlullah, 'Getir onları bana' dedi. Onları getirdi. Rasûlullah alarak (huzurunda bulunanlara), 'Bunları kim satın alır?' dedi. Bir şahıs, 'O ikisini bir dirheme alırım' dedi. Diğer bir şahıs, 'Ben iki dirheme alırım' deyince Rasûlullah eşyaları ona verdi. İki dirhemi ensardan olan o şahsa verirken şöyle buyurdu: 'Bunun bir dirhemiyle yiyecek al ve çocuklarını doyur. Bir dirhemiyle de bir keser al bana getir.' (Keseri getirince) kendi eliyle o kesere ağaçtan bir sap takarak ona verdi: 'Haydi git odun getir sat, seni onbeş gün görmeyeceğim.' dedi. Adam gitti. Bu zaman zarfında odun getirdi sattı. On dirhem kazandı. Bir kısmı ile giyecek, bir kısmı ile de yiyecek aldı. Bunun üzerine Rasûlullah ona; '(İşte) bu, kıyâmet gününde, yüzünde bir leke olarak gözükecek olan dilenmenden daha hayırlıdır...' buyurdu." (Bu hadîsi Ebû Dâvut, Tirmizî, Neseî ve İbn-i Mâce nakletmiştir.)

(16) Mülk — 15.

(17) Münâfikuun — 8.

(18) Riyâzû's-Sâlihîn cilt - 1

Bu hadîs-i şerifin ışığı altında diyebiliriz ki: Bizden herhangi bir şey isteyen kimseye karşı üç şekilde davranmak mümkündür:

1 — Üç-beş kuruş verip savuşturmak.

2 — Ona, “Çalış, niçin çalışmıyorsun?” diyerek nasihatta bulunmak.

3 — Ona çalışma araç ve gereci temin ederek, çalışma vasatı hazırlamak, böylece onu, cemiyete yük olmaktan kurtarıp faydalı bir unsur haline gelmesini sağlamak.

Üçüncü şekildeki davranış en mükemmel ve ideal olanıdır. Rasûlullah da sahâbeye karşı böyle davranmış, ona yapacağı işi göstererek bu iş için gerekli malzemeyi bizzat temin etmiştir. Günümüzde bu mes’ele “imkân” işidir. Devletin ve imkânı geniş olanların fakirlere karşı davranışı bu şekilde olmalıdır.

Burada “Sofiyye”den şu fıkrayı naklederek mevzuumuza son verelim:

Meşhur sofi Şakîk-i Belhî ticaret için uzun bir sefere hazırlanır, yola çıkmadan önce dostu İbrahim Edhem Hazretlerine giderek uzun bir sefere çıkmakta olduğunu söyleyerek veda eder. Ayrılır. Daha birkaç gün geçmeden câmide karşılaşırlar. İbrahim Edhem Hazretleri; “Hayrola, alelacele yolundan dönüşünün sebebi ne?” der. Bunun üzerine Şakîk; “Yolculuğumda acâib bir olayla karşılaştım. Bunun üzerine seferden döndüm” der ve olayı şöyle anlatır: “Yolculuk sebebiyle hayli yorulduğum, bir memlekete varınca istirahat etmek için tenha bir yer aramağa başladım. Bir harâbeye girdim. Uzanıp tam istirahat edeceğim sırada karşımda hareketsiz duran bir kuş dikkatimi çekti. Kendi kendime, ‘Bu tenha yerde, bu hareketsiz ve kör kuş nasıl yaşayabiliyor, acaba bunun rızkını kim temin ediyor?’ dedim. Çok geçmedi bir de ne göreyim, ağzında gıda taşıyan bir başka kuş geldi ve âmâ kuşu birkaç kere gelip gitmek suretiyle doyurdu. Bunun üzerine, ‘Buradaki şu kör ve hareketsiz kuşu doyuran Allah (C.C.) beni de doyurur.’ dedim. Seferden döndüm, ticaretten vazgeçtim.” der¹⁹.

İ. Edhem; “Yazıklar olsun sana yâ Şakîk” der. “Hareketsiz, başkalarının yardımına muhtaç kör bir kuş gibi olmayı kendine nasıl revâ gördün? Kendisi için, kör ve kötürümler için çalışan diğer kuş gibi olsaydın daha iyi olmaz mıydı? Veren elin alan elden üstün olduğunu bilmiyor musun?” Şakîk bu sözlerden utanır. Fikrinden dönerek tekrar ticârete başlar.

İslâm’daki tevekkül ve kanaat yukarıdan beri anlatılan ölçü içerisinde. Ve zarfıdır. Hiçbir dinde ve hiçbir sistemde çalışma, İslâm’da olduğu kadar teşvik ve çalışanlar tebci edilmemiştir:

“Hiçbir kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir lokma yememiştir.”²⁰

Çalışmayı teşvik için bu hadîs-i şeriften daha veciz bir ifade bulmak mümkün değildir.

(19) Müşkiletü'l-fakr-Yusuf Kardâvi.

(20) Sahih-i Buhârî.

